

Species autem sic accepta semper ducit in obiectum primum. Unde manifestum est quod ipsum verbum intellectus perficitur per actum rectum; tamen quia non mittit ad aliquid aliud conceptiones suas, sicut facit sensus, hinc est quod potest super actus suos reflecti cum vult, quod non potest sensus: non enim utitur medio corpore, cuius non est percipere quod in eo fit. Sed cum sit unum agens, cum quo & species ipsa efficitur unum spiritualiter in participando vitam ejus, percipit actum suum, cum vult complete, quod non potest sensus: non enim indiget anima, ad hoc quod a se intelligatur, specie illa, sed ad hoc ut intelligat: de se namque habet ut intelligatur, sed non quod intelligat. Intelligit enim se sicut alia, secundum Philosophum: hoc autem est per speciem, quia alia sic intelliguntur. Sensus autem indiget organo ad hoc ut agat, organum autem non redit supra se, unde non est reflexio in sensu.

Considerandum tamen est, quod generatio verbi videtur propinquissima cognitioni reflexe: unde multi putaverunt eam reflexam. Cum enim anima informata specie format verbum in se, non format ipsum in alio quo sui, non informata specie, quasi aliquid sui extendat a se non informatum specie prima, ut in eo verbum primum formatur, & ipsum esset informatum verbo in eo formato: sic enim videretur extendi quasi in rectum, & sic per actum rectum formareretur verbum; sed in se specie prima formata, eo quod formata est actu gignitur verbum, & non in alio quo sui nudo: unde videtur hæc cognitio simillima reflexe.

Sed sciendum est, quod cum reflexio fiat redeundo super idem; hic autem non fit reditio super speciem, nec super intellectum formatum specie, quia non percipiuntur quando verbum formatur; gignitur verbi non est reflexa. Non enim generatur verbum ipsum per actum intellectus, nec ejus similitudo, nec etiam similitudo illius speciei, quia intellectus informatur quasi verbum esset ejus expressivum, sed similitudo rei. Illius enim similitudo generatur quod in sua similitudine cognoscitur. Est tamen ipsum verbum similitudo illius speciei tamquam ejus quod factum est sibi similitum. Similitudo vero rei est ut ad quod formatur, & tamquam ad ejus exemplar. Nec propter hoc oportet ipsum formatem prius rem inveni, & post ad eam verbum, seu imaginem ipsam in se formare: quia habere speciem rei apud se, est sibi loco aspectus exemplaris. Artifices namque intuentes sua exemplaria, nihil aliud acquirunt nisi ipsas species exemplarium. Hæc autem species quam habet intellectus, advenit sibi à re quam ipse non est intuitus, sed sensus. Et quia est similitudo, est principium generationis hujus rei: unde in intellectu potest esse generatio per rectum, cum nihil ejus generatur. Directe igitur à specie ipsa itur in ipsum verbum, cum non percipitur ejus subiectum, sed res cuius est illa similitudo. Huic etiam similitudini tanto intimius est verbum, quanto perfectius gentum est. Ideo verbum intelligentis intimum est principio intellecto, ex quo & specie fit unum; nec tamen informatur subiectum simul diversis accidentibus ejusdem speciei, quia impossibile est eandem superficiem simul duabus albedinibus informari: hoc enim est impossibile, quando utrumque accidens est in ratione ejus quo aliquid fieri habet. Verbum autem est in quo aliquid intelligitur, sicut lux est in qua percipitur cognitio, sicut species coloris in visu exteriori; & forte simillius si lux ex specie co-

(1) Al. accidit.

loris generatur, sicut ibi fit verbum, ex specie: exteriora enim deficient à representatione interiorum. Et propter hoc licet utrumque sit accidens, species scilicet, & verbum ex specie gignitur, quia utrumque est in anima ut in subiecto; verbum tamen magis transit in similitudinem substantiæ quam species ipsa. Quia enim intellectus nititur in quidditatem rei venire, ideo in specie prædicta est virtus quidditatis substantiæ spiritualiter, per quam quidditas spiritualiter recte formatur, sicut in calore est virtus formæ ignis per quam attingitur in generatione ad formam substantialem ignis, quod accidens per se non attingeret: unde verbum quod est ultimum quod potest fieri intra per speciem, magis (1) accedit ad ipsam rem representandam, quam nuda species rei. Quia igitur res intelligibilis eo ipso intelligitur quo intellectus formatur sua specie acta, prius natura est informati quam intelligere, sed non tempore: ideo videtur verbum, quod sequitur speciem rei, similiter sequi intelligere ejus. Hoc autem non esset, si per speciem rei tenderet intellectus in ipsam rem ut in se, sicut visus videt colorem extra se existentem, & tunc formaret verbum in se, re prius intellecta. Sed quia intellectus accipiens speciem à re per sensum, non ducitur per ipsam in rem ut est in sui natura, sed ut in se est, quia ipse facit in se obiectum quod est in eo intellectum; obiectum autem naturaliter prius est actione potentie circa obiectum: ideo verbum quod est intra ipsum intellectum, prius est ipso intelligere ad ipsum terminato. Aliud enim est hoc à quo accipitur species, scilicet res ipsa, & aliud ad quod terminatur actio intellectus, scilicet similitudo rei formata ab intellectu.

Ex dictis manifestum est quomodo attenditur prioritas unius eorum ad alterum. Prius enim naturaliter est intellectus informatus specie, quæ est principium sufficiens intelligendi, quam gignatur verbum: & ideo intelligere in radice prius est verbo, & verbum est terminus actionis intellectus. Sed quia obiectum non habetur nisi in verbo, ut dictum est; obiectum autem prius est quam quælibet actio ad eum terminata; ideo verbum prius est quam intelligere. Et hoc totum ideo contingit, quia non terminatur actio intellectus ad rem extra, à qua acquiritur speciem ut in se est. Si enim species nata esset dulcere intellectum ad rem ut in se est, ut species coloris ducit in colorem, omnibus modis præcederet intelligere verbum. Unde manifestum est quod verbum non est quod sequitur intellectum immediate post rationem intellectus: sic enim simpliciter præcederet verbum actum intellectus, qui est intelligere: sed verbum sequitur immediate intellectum in actu per speciem, à qua præcedit verbum ut actus ex actu, & non ut actus ex potentia: unde verbum posterius est actu intelligendi à parte intellectus; & sic verbum sequitur ad intelligere non in se, sed in sua radice, ut dictum est. Si vero intellectus à verbo acciperet speciem priusquam intelligeret ipsum verbum, & rem ip verbo, impossibile foret per illud intelligere, vel verbum formare per ejus principium, sicut impossibile est intellectum facere rem extra, à qua speciem trahit. Ex dictis facile est scire quare intellectus non dicit se, quando format verbum secundum rem.

Anima enim quasi transformata est in rem per speciem, qua agit quidquid agit; unde cum ea informatus est actu, verbum producit, in quo rem illam dicit cuius speciem habet, & non se. Cum vero nititur se apprehendere, quia non est cognoscibilis, nisi

sicut

sicut alia per speciem aliorum; quia non indiget specie ut intelligat (hoc enim potest de se) non habet in se, ut intelligens est, speciem qua formetur verbum sui, sed accipit a se intelligibilem speciem non sui, sed rei, qua necessario informatur ut intelligatur, ut dictum est. Cum igitur illa specie informatur, statim se intelligit; & hoc est per reflexionem, quia hæc species prius accepta à re, quam à se informat, est intelligibilis. Nec oportet prius formare verbum quam intelligere, sed cum intellexerit, format verbum sui; & ideo intelligere non tempore, sed natura præcedere necesse est, cum se ipsum intelligit: non enim cum se intelligit, facit totum obiectum, sed aliquid circa ipsum: induit enim se, & hoc est verbum sui, cum se intelligit: non enim est aliud à quo accipitur species, ab eo ad quod terminatur, sed ideo. Sed quia ista est species rei, & non genita de essentia nuda, formatum verbum de anima per speciem rei non est purum verbum anime, sed rei dictæ. Si vero nudatum ab omni re, se apprehenderet, & similia sui in se gigneret; hoc ejus verbum esset purum, nihil extraneum habens admixtum. Ta-

le est verbum Dei, quod idem est in natura cum Patre dicente ipsum verbum. Verbum tamen anime tali modo se dicens foret accidens, & pro tanto diversæ naturæ foret ab anima, cum accidens sui foret, & à se, & de se factum: ipsa enim substantiam facere non potest. Deus autem nihil diversitatis in sua natura habet, ideo verbum suum Deus, virtus, & substantia vera est. Deus autem quia omnia unico intuitu videt, uno verbo omnia dicit; non vero multa verba habemus propter impotentiam intellectus nostri in intelligendo: & horum quædam oriuntur ex aliis, sicut verbum conclusionis ex principiis; quædam vero non, sicut in rebus que non habent connexionem ad invicem, ut patet de lapide, & ligno; quædam statim offeruntur intelligenti, quædam etiam cum majori, quædam (1) cum breviori discursu. Ideo verba nostra quædam plus, quædam minus habent de cognitione, & quædam citius, & quædam tardius formantur, sicut scire quantumdam conclusionem tardius, & difficilius, quantumdam vero facilius, & citius acquiritur. Ex hæc de verbo dicta sufficiant.

DIVI THOMÆ AQUINATIS, TRACTATUS DE SORTIBUS

AD DOMINUM

JACOBUM DE BURGO.

OPUSCULUM XII.

*Al. XXV.

Postulavit à me vestra dilectio ut quid de sortibus sciendum sit, vobis conscriberem. Non est autem fas ut preces quas fiducialiter charitas porrigit, apud amicum repulsam pariantur. Unde petitioni vestre satisfacere cupiens, intermissis paulisper occupationum mearum studiis, solemnium vacationum temporibus, quid mihi de sortibus vacatur, scribendum curavi. De quibus considerare oportet, in quibus locum sors habeat, quis sit sortium finis, quis modus, quæ eorum virtus, & utrum eis liceat uti secundum christianam religionis doctrinam.

CAPUT I.

In quibus rebus fiat inquisitio per sortes. Primo igitur considerandum est, quod rerum quedam sunt ex necessitate, & semper, sicut Deum esse, duo & tria esse, quæque, Solem oriri, & alia hujusmodi, quæ vel semper sunt, vel semper eodem modo eventunt. In his autem sors locum non

habet. Derisibilis enim videtur, si quis sortibus explorandum aliquid esse æstimaret circa esse divinum, vel circa numeros, vel circa motus, Solis, & stellarum. Alia vero sunt quæ naturaliter quidem contingunt, & ut frequentius eodem modo eventunt, quandoque tamen, sed rarius, aliter contingunt, sicut fæsa tatem esse siccam, hiemem vero pluviosam. Contingit tamen interdum, sed rarius, evenire contrarium ex eo quod solitus naturæ cursus ex aliquibus causis impeditur. In neutris autem prædictarum rerum sciendum se consideratis locum sors habet. Sed si res secundo dicitur considerantur secundum quod cursus earum attingit aliquoties usum humane vite, sic ab aliquibus sorte inquiri potest, ut an fluvius inundet, & domum, & agrum occupet, an pluvia ariditate abundet. Sed an pluvia, vel fluvius inundet in locis desertis, in quibus hæc ad usum humane vite non pertinent, nullus sors inquirere potest. Ex quo patet quod sors proprie in rebus humanis locum habet. Sed quia ad unumquemque hominum pertinet sollicitari de his que pertinent ad usum propriæ vite, &

(1) Al. cum divini.

eorum cum quibus quocumque modo communione habet, consequens est quod nec ad omnes res humanas inquisitio sortis extendatur. Nullus enim in Gallia existens sorte aliquid inquirendum curat: de his quæ ad Indos pertinent, cum quibus nullatenus in vita communicat. Sed de his consueverunt homines sorte aliquid inquirere quæ qualitercumque ad eos pertinent, vel ad sibi conjunctos. Rursus autem nec in his omnibus sortes inquirent videntur. Nullus enim sorte inquiret ea quæ per suam industriam vel cognoscere, vel ad effectum perducere potest. Derisibile namque videtur, si quis sorte inquiret an comedat, fruges ex agro colligat, vel si id quod videt, est homo, vel equus. Relinquitur igitur quod homines sorte aliquid inquirent in rebus humanis aliquo modo se perimentibus, quæ per propriam prudentiam non possunt cognoscere, nec ad effectum perducere.

CAPUT II.

Ostenditur ad quem finem sortes ordinantur.

Quia igitur in his aliquid sorte requiritur quæ pertinent ad usum vitæ humanæ, necesse est quod ad hoc inquisitio sortis tendat, secundum quod res aliquæ accommodantur usui vitæ humanæ. Circa ea vero quæ veniunt in usum humanum, primo quidem sollicitantur homines ut ea qualitercumque habeant; secundo vero ut habitis utantur; tertio vero ut futurum eventum usus cognoscant. Et quia res vitæ nostræ deservientes in nostros usus assumere non possumus, nisi eas aliquo modo habeamus; res autem secundum sui naturam communes sunt omnibus; necesse fuit ad hoc quod eis distincte homines uti possent, ut per aliquem modum inter homines dividerentur.

Quandoque autem communium rerum divisio ex humana industria, & voluntaria concordia potest ad effectum perducere; & tunc sortibus non indiget. Sed quando humanus sensus non sufficit ad concorditer dividendum, tunc consteuerunt sorte dividere, secundum illud Prover. xviii. *Contradictiones comprimunt sortem.* Sicut autem est distinctio facultatum, ita etiam & honorum, sive dignitatum. Unde quandoque contingit quod aliqui non valentes concorditer eligere aliquem cui dignitas aliqua conferatur, sorte hoc requirunt existimant. Quod etiam in veteri lege observatum fuit, ut sorte quadam ad officium summi Sacerdotis accederent: unde dicitur Luc. i. quod Zacharias sorte exiit ut incensum poneret. Saul etiam sorte fuit electus in Regem, ut legitur I. Reg. x.

Sicut autem contingit dubitari circa distributionem honorum, ita & circa distributionem poenarum. Et ideo si credatur, aliquis puniendus, ignoretur autem quem puniri oportet, sorte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legitur Jonam fuisse in mare projectum, sicut & Josue Achan de anathemate surripientem sorte punivit, ut legitur Josue vi. Sic igitur uno modo sors ordinatur ad inquirendum quis sit habiturus vel possessionem, vel dignitatem, vel poenam; & hæc vocari potest sors divisoria, quia per eam dividitur id quod ignoratur qualiter sit distribuendum; unde & verbum sortiendi à sortibus sumpsum esse videtur.

Sicut autem dubitare contingit quis rem aliquam sit habiturus, ita dubitare contingit utrum re aliqua

(i) *Vulgata facit.*

sit utendum, & universaliter utrum expediat aliquid agere. Nam omnis actio usus aliquis est vel sui ipsius, vel rei alterius. Cum igitur talis occurrat dubitatio circa agenda, si quidem per humanam prudentiam huic dubitationi satisfieri possit, ad humanum consilium recurrendum opinamur. Sed quia, ut dicitur Sapient. ix. 14. *Cogitationes mortalium timida, & incerta proveniunt nostræ;* ubi humano consilio dubitationi plenarie occurrere non potest, ad sortium inquisitionem recurritur. Hujus exemplum legitimus in Hester cap. 111. 7. ubi dicitur, *quod misisset sors in urnam... quo die, & quo mense gens Judæorum deberet interfici;* & quia hujusmodi sors succedit lodo consilii, potest dici sors consultoria, quasi ad consultandum ordinata.

Sollicitantur etiam plerumque homines de futuris eventibus, ex quorum cognitione homo in pluribus agendis, vel vitandis potest dirigi; & tamen futurorum cognitio excedit humanam industriam, secundum illud Eccl. viii. 6. *Multa hominis est visio, quæ ignorat præterita, & futura nullo seire potest nuntio.* Unde homines, ad aliquid de futuris eventibus cognoscendum, interdum putant esse recurrendum ad sortes: & hujusmodi sortem divinatoriam vocare possunt: divini enim dicuntur qui aliqua de futuris prænoscent, quasi sibi attribuentes quod est proprium Dei, secundum illud Isa. xli. 2. *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dicitis eos vos.*

CAPUT III.

Quis sit modus inquirendi per sortes.

Scire autem oportet, quod multipliciter aliqui cognitionem exquirunt eorum quæ humanam excidunt industriam. Quidam enim manifesta responsa deponunt vel à Deo, vel à demonibus; quorum primam pertinet ad propheticos viros, qui quadam privilegiata familiaritate Deo conjuncti, ab eo merentur instrui de futuris eventibus, aut de quibuscumque supernaturalibus rebus, secundum illud Amos 111. 7. *Non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas.* Revelat autem interdum vigilantibus per manifestam visionem, interdum autem per somnium, secundum illud Num. xii. 6. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebit ei, vel per somnium loquar ad eum.* Hujus autem gratie particularis perique homines perfecti admonentur in somniis de his quæ pertinent ad eorum salutem: unde dicitur Job xxxiii. 15. *Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplinam, ut advertat hominem ab his quæ (1) fecit, & liberet eum de superbia.* Secundum vero pertinet ad nigromanticos, qui quibusdam incantationibus, & sacrificiis à demonibus aliqua responsa exquirunt vel sermone prolata, vel aliquibus signis demonstrata, & hoc vel in vigilia, vel in somno.

Quandoque vero aliquorum occultorum homines exquirunt notitiam, quasi signum eorum accipientes ex quibusdam quæ in aliis rebus considerant: cujus quidem inquisitionis diversæ sunt species. Exquirunt enim quidam occultorum notitiam sive circa futuros eventus, sive circa ea quæ expedire agere, per considerationem cælestium motuum, inspicendo scilicet motus, & situs eorum, ex quibus futura, & occultum

ita se posse cognoscere putant: quod pertinet ad Mathematicos, sive Astronomos, qui etiam Genethliaci appellantur propter natalium dierum considerationes.

Quidam vero occultorum notitiam exquirendam putant, considerando motus, & voces aliquorum animalium, & etiam hominum stercorationes: quod totum pertinet ad auguria, sive ad auspicia, quæ expiæ dicuntur, quia præcipue aves inspiciunt, & earum garrulus attendunt.

Alii vero sunt qui occultorum notitiam querunt ex aliquibus quæ ab hominibus dicuntur, vel fiunt sub aliqua attestatione: quod quidem inquisitionis genus proprie omen vocatur: cujus exemplum ex Valerio Maximo accipere possumus, qui narrat, quod cum Lucius Paulus Consul bellum cum Rege Persarum esset facturus, à cæciti regressus filiam suam tristiter inveniens, tristitiae causam quaesivit: quæ respondit, Persarum perisse: decesserat enim cæciti quidam nomine Persa. Attribuit igitur omen Paulus, & spem clarissimi triumphi antumo concepit.

Quidam vero querunt occulta attendendo quasdam figuras in quibusdam corporibus apparentes, ut puta secundum lineas manus humane, quod dicitur chiromantia, vel etiam in ossa sparulae cujusdam animalis, quod dicitur spatulantia.

Tertio vero modo aliqui notitiam occultorum requirunt ex his quæ per eos geruntur, eorum considerantes eventum: quod etiam multipliciter fit. Ad hoc enim genus pertinet geomantia usus, per quem quibusdam punctis descriptis, eos diversimode secundum quasdam figuras disponendo, aliquorum occultorum putant per hoc se notitiam posse acquirere. Pertinet etiam ad hoc genus quod quibusdam cæculis reconditis in occulto, dum in quibusdam eare diversa scribuntur, in altis vero nihil, discernitur quid accipientibus cedulas contingere debeat, vel de eis quid oporteat fieri: cui etiam simile est, quod quibusdam fœsueis inaequalibus absconditis, diversa circa aliquos judicantur ex eo quod majorem accipiunt. Ad quod etiam aliquoties pertinet videtur taxillorum projectio, vel si aliquid aliud fiat, per quod dijudicetur qualiter sit aliquid dividendum, vel quid oporteat agere ad cognoscendum aliquod præteritum occultum, vel futurum. Unde etiam duella videntur ad hoc pertinere, nisi in quantum per artem, vel virtutem plerumque unus alium superat. Videntur etiam ad hoc pertinere iudicia terri candentis, vel aquæ, vel alia hujusmodi; nisi quod in his non est eventus indifferens: unde in his requiritur expressius divina virtus iudicium quam in aliis supradictis.

Nomen autem sortis ad hoc tertium inquisitionis genus videtur pertinere, cum scilicet aliquid fit ut ejus eventus considerato, aliquod occultum innorescat: unde sortes dicuntur projecti, vel in sinum mitti, vel aliquid aliud additur in commemoratione sortium, quod pertinet ad actum humanum, secundum illud Proverb. xvi. 33. *Sortes mittantur in sinum.*

Pateat igitur ex supradictis, quod sors est inquisitio oculi excedens humanam industriam, per aliquid à nobis factum, scilicet rebus humanis ad nos pertinentibus vel habendis, vel utendis vel cognoscendis.

Scire autem oportet, quod quandoque hoc tertium inquisitionis genus, quod ad sortes dictum est pertinere, potest alicui predictorum generum permisceri. Quandoque quidem prophetice consolationi, sicut patet in factis Gedeonis, qui vellus expandens in

area, inquisivit signum toris à Domino, ut legitur Judicum vi. Quandoque vero permiscetur nigromantice inspectioni, sicut in auspicio, secundum quod inspicuntur viscera animalium demonibus immulatorum. Quandoque vero astronomice considerationi, etiam augurum observationi, puta si hoc aut illud facienti, aspectus talis stelle, vel talis avis occurrat. Quandoque vero divinationi, quæ fit per observationem verborum propter aliud dictorum: ad quod pertinere videtur quod aliqui in aperture librorum observant quid eis occurrat. Et similiter alia sortium diversitates facile colligi possunt secundum commixtionem tertii generis ad alia duo. Hæc igitur de modo sortium dicta sint.

CAPUT IV.

Unde sit sortium virtus.

Oportet autem considerare, an sit efficax prædicta inquisitio sortium. Ad cujus considerationem assumere oportet diversas opiniones circa rem humanarum eventus.

Quidam enim fuerunt qui res humanas nullo superiori regimine gubernari existimaverunt: sed solum ratione humana, ita quod quacumque præter humanam providentiam sunt in rebus humanis, crederent esse omnino fortuita. Secundum igitur horum sententiam nulla potest esse præcognitio futurorum. Ea enim quæ fortuito fiunt, incognita sunt: unde totaliter sors divinatoria tollitur. Similiter etiam nec sors consultoria locum haberet: quid enim utile sit consulenti, pensatur ex futuris eventibus: unde si futuri eventus ignorantur, consultatio frustra fiet. Secundum hos tamen sors divinatoria locum potest habere, non quod per eam decernatur quid in divisione rerum expediat, sed ut quod ratione definiti non potest, saltem relinquantur fortunæ. Sed hæc opinio divinam providentiam, quæ infinita est, certo fine concludit. Dum enim subgrahit à divina providentia res humanas, in quibus tamen plerumque manifesta indicia divine gubernationis apparent, ipsis etiam rebus humanis facti injuriam, quas absque regimine fluctuare affirmat. Subtrahit etiam cujuscumque religionis cultum, & Dei timorem hominibus auferit. Unde penitus est repudianda.

Alii vero fuerunt qui dixerunt, omnes actus humanos, & eventus eorum, & omnes res humanas necessitati siderum subdi: unde cum sit certus ordo quo moventur cælestia corpora, ex eorum consideratione æstimabatur posse per certitudinem futuros hominum eventus prænosci, nisi quaerens ad hoc hominibus experientia deficiat. Et quia secundum horum sententiam omnes actus humani ex siderum necessitate proveniunt, consequens est ut etiam ipsi humani actus, qui requiruntur ad sortes, secundum siderum dispositionem procedant, ut hoc, vel illud proveniat; puta, si geomanticus puncta describat in pulvere, manus ejus moveri asserunt secundum cælesti virtutem ad hoc quod talis numerus punctorum proveniat, qui sit convenientis dispositioni cælesti, idemque in cæteris similibus dicitur. Et sic secundum ea quæ proveniunt ex hujusmodi actibus, dicitur futura posse prænosci, secundum quod procedant ex virtute cælestium corporum, ex quibus humanos eventus disponi existimabant. Et sic secundum hanc opinionem sors divinatoria locum habet, per quam considerantur futuri eventus, & per consequens consultoria, quæ dependet ex consideratione

futurorum eventuum. Divisoria etiam sors locum habet, non solum quantum ad hoc ut rerum divisio sortis iudicio relinquatur, sed etiam quantum ad hoc ut sic possideantur res sicut dispositio celestis requirit. Et quia non solum actus humanos, sed etiam ceterorum animalium motus, atque omnium naturalium corporum, sideribus dicunt esse subiectos: secundum predictam etiam rationem dicunt, per auguriam, & alios predictos inquisitionis modos, ad idem genus pertinentes, posse futura prænosci, in quantum hos motus, vel dispositiones ex virtute siderum dicunt procedere: unde huiusmodi nominant stellas secundas, quia in his impressio quedam apparet celestium corporum. Et quia homo dormiens non habet perfectum rationis usum, sed secundum imaginem communem movetur, ex predicta etiam causa dicunt somnia vim divinationis habere, in quantum scilicet motus phantasmatum quae apparent in somnis, ex corporum celestium dispositione procedunt. Sed & haec opinio expressam continet falsitatem. Non enim est possibile quod caelestia corpora in aliquo incorporeum imprimant, quia quolibet incorporeum est virtuosius, & nobilissimum quolibet corpore. Intellectus autem humanus neque est corpus, neque virtus corporis organi, ut Aristoteles probat: alioquin non posset omnium corporum naturas cognoscere; sicut oculus non posset videre omnes colores, si pupilla esset aliquo colore infecta. Impossibile est ergo quod corpus caeleste imprimat in intellectum humanum. Voluntas autem in intellectiva parte est, & movetur a bono per intellectum apprehensio: unde pari ratione corpora caelestia in eam imprimere non possunt. Omnes autem actus humani principiat ex intellectu, & voluntate procedunt. Non possunt igitur per certitudinem futuri hominum actus prænosci per inspectionem caelestium corporum, & multo minus per inspectionem quorumcumque aliorum quae ab eis moventur, puta per garrivum avium, per descriptionem punctorum, & alia supradicta. Manifestum est autem quod humanarum rerum eventus plurimi ad actibus humanis dependent: unde nec eventus humanarum rerum per predicta possunt prænosci. In quantum tamen humanarum rerum eventus dependet ex aliquibus corporis causis, sicut abundantia frugum ex siccitate aeris, vel pluviarum descensu, nihil prohibet eos ex inspectione stellarum posse prænosci, & per consequens ex consideratione aliorum corporum, quae dispositionem stellarum sequuntur: quia, sicut Augustinus dicit in V. de Civ. Dei, non usquequaque absurde dici potest, ad solas corporum differentias afflatus quosdam valere sideros, sicut solaribus accessibus, & recessibus. Videmus etiam ipsius anni tempora variari, & lunaris incrementis, atque decrementis augeri, aut minui quaedam genera: unde & natae ex consideratione stellarum, & statu animalium prænoscant ventos, & tempestates futuras. Nec tamen erit de sortibus similis ratio: quia per sortes non solum de actibus humanis inquiruntur, sed etiam per humanos actus inquisitio ipsa procedit: unde non potest dici, quod ipsa projectio sortium, corporum celestium dispositionem ex necessitate sequatur. Quia tamen ad actus humanos non solum concurrunt voluntas, & intellectus, qui impressioni siderum non subduntur, sed etiam sensitiva pars animae in eo quod corporali utitur organo, necesse est quod corporibus caelestibus subiciatur: potest dici, quod ex dispositione caelestium corporum aliqua inclinatio sit in nobis ad haec vel illa faciendae, in quantum scilicet ad

hoc inducitur per imaginariam apprehensionem, & per appetitus sensitivi passiones, scilicet iram, timorem, & alia huiusmodi, ad quae homo est magis vel minus dispositus secundum corporalem complexiorem, quae subditur dispositioni stellarum. Quia tamen homo per intellectum, & voluntatem, imaginationis phantasmatum, & sensibilis appetitus passionem reprimeret potest, ex stellarum dispositione nulla necessitas inducitur homini ad agendum, sed quaedam inclinatio sola, quam sapientes moderando refrænant. Propter quod Ptolomeus dicit in centiloquio, quod sapiens homo dominatur astris, id est inclinationi quae ex astrorum dispositione relinquuntur. Stulti vero omnino secundum ea aguntur, quasi ratione non utentes, in quo parum discordant a bestiis, secundum illud Psalm. XLVIII. 13. Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et quia stultorum, secundum Salomonem (Eccle. 1. 15.) infinitus est numerus, in paucis autem perfecte ratio dominatur; in pluribus hominum inclinationes celestium corporum sortiuntur effectum. Et propter hoc quandoque Astrologi ex inspectione stellarum vera praenuntiant, praecipue circa communes eventus, quamvis in particularibus frequenter deficiant propter rationem, quae corporibus caelestibus non est subiecta: unde in protractione punctorum geomantiae, actores hoc observandum putant, ut & ille qui protrahit puncta, ab absolute praedicatione rationis procedat, & ille qui consultat, quasi interiori sollicitudine instigatur, interroget, non quasi ex deliberatione rationis: quod etiam in omnibus talibus consultationibus dicant esse servandum. Quamvis autem secundum praedictum inclinationis modum, corpora caelestia disponant ad aliquos actus humanos necessitate non imponendo, non tamen ad omnes eventus humanos talis inclinatio se potest extendere: corpora enim caelestia naturaliter agunt. Est autem hoc naturae proprium ut ad unum aliquid tendat, sicut etiam actio rei naturalis ab uno procedit principio, scilicet a propria forma rei, quae est naturalis actionis principium. Intellectus vero agit per formas mente conceptas, quae in eodem possunt multiplicari: & ideo potestates rationales non determinantur ad unum, sed se habent ad multa. Ea vero quae in humanis eventibus casualiter accidunt, per accedens sunt, puta quod homo fodiens sepulchrum, inveniat thesaurum. Quod vero per accedens est, non est unum. Unde nullum agens naturale inclinare potest ad id quod per accedens evenit. Posset igitur esse in homine aliqua inclinatio naturalis ut sepulchrum foderet, quia hoc hoc aliquid unum est, & similiter ad hoc quod thesaurum quaerens; sed hoc quod fodienti sepulchrum thesaurus occurrat, non potest causari naturaliter habere. Non igitur per modum inclinationis ad omnes eventus humanos secundum praedictam opinionem sortium inquisitio efficax esse potest. Sed intellectus potest accipere ut unum quod evenit per accedens, ex multis unam compositionem formando: & ideo nihil prohibet aliqua quae per accedens evenire videntur, ab aliquo intellectu esse praedicta; puta, si aliquis lapidem in via ponat, ad quem qui ab eo mittitur, impingens cadat; casus quidem euntis est per accedens, non eveniens secundum eius propositum, est autem dispositum per intellectum alterius eam mittentis.

Et secundum hunc modum alii dicunt, quod ea quae in humanis eventibus secundum nos videntur esse fortuita, ab aliquo superiori intellectu ordinantur.

tur. Supremus autem intellectus Deus est, qui sicut sua sapientia universa in esse produxit, ita etiam eadem sapientia conservat, & movet, omnia dirigens in debitum finem, secundum illud Sapient. VIII. 1. Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Divina autem dispositione non solum moventur corpora, sed etiam hominum mentes ad proprias actiones. A Deo enim illuminatur intellectus humanus ad veritatem cognoscendam: unde Psalmista petebat Psalm. XLV. 5. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Eius etiam virtute moventur hominum voluntates ad desiderandum, & agendum, secundum illud Apostoli ad Phil. II. 13. Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate. Et quia intellectus, & voluntas sunt propria principia actuum humanorum, consequens est quod humani actus subdantur dispositioni divinae, secundum illud Isai. XXXV. 12. Omnia opera nostra (1) operatus est in nobis. Quia igitur & humani actus, & exteriorum rerum motus providentiae divinae subduntur, quid unicuique accidere debeat, ex divina dispositione procedit, per quam quidam sui propositi debitum finem assequuntur: unde Psalmista petebat, Psalm. XLV. 5. Dirige me in veritate tua. Et interdum etiam homines in aliquod bonum dispositione divina inducuntur praeter eorum propositum: unde & Apostolus dicebat ad Ephes. III. 20. Deus potens est facere omnia superabundanter quam petimus, aut intelligimus. Similiter etiam ex divina dispositione procedit quod homines deficiunt a suo proposito, secundum illud Job V. 12. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod concipiunt. Interdum etiam ex divina dispositione deiciuntur aliqui in adversa, quae nec cavere poterant, secundum illud Isai. XLVIII. 7. Dirige me pedes sui longe ad peregrinationem. Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam? Et postea subditur: Dominus exercituum cogitavit hoc. Et inde est quod dicitur Hier. X. 23. Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos.

Ex his igitur patet quod humanarum rerum eventus non subduntur totaliter dispositioni humanae, sed dispositioni divinae; ex qua contingit quod aliqui ad ampliora bona proveniunt quam excogitate potuissent, qui dicuntur bene fortunati; quidam vero ab his quae prudenter disponunt, deficiunt, & ad inordinata mala deveniunt, qui intortunati dicuntur. Hoc autem non solum auctoritate divina firmatur, sed ex sententiis Philosophorum patet. Aristoteles enim in Lib. de bona fortuna sic dicit: *Homini principium non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur erit melius scientia, & intellectu, nisi Deus? Et propter hoc bene fortunati vocantur qui si impetum factam, dirigantur sine ratione existentes: habent enim principium tale, quod est melius intellectu, & consilio.*

Sic igitur secundum praedictam etiam divina dispositione inquisitio sortium efficaciam potest habere, in quantum & eventus exteriorum rerum divinae providentiae subiciuntur, & per ipsam humani actus diriguntur. Et sic potest contingere Deo faciente ut humani actus talem sortiuntur effectum, sive processum qui competat exteriorum rerum eventibus: unde dicitur Prov. XVI. 33. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur: & Dionysius dicit v. cap. ecclesiasticus Hierat. de divina sorte quae super Mattheum divinitus cecidit; *Alii quidem aliter dixerunt*

non religiose tractantes, sicut arbitror; meam autem & ipse intentionem dicam. Videtur mihi sacra eloquia sortium nominare thearchicum, id est divinum, quoddam donum demonstrans illi hierarchico choro, id est apostolico, divina electione susceptum. Per quod datur intelligi, ad sortem pertinere cum ex dono Dei per certum effectum humanorum actuum declaratur hominibus quid divina dispositio habeat vel in rebus dividendis, quod pertinet ad divisoriam sortem; vel in rebus agendis, quod pertinet ad consultoriam; vel in futuris praenoscendis, quod pertinet ad divinatoriam sortem.

Considerandum tamen, quod divina dispositio quorundam spirituum ministerio operatur, secundum illud Psalm. CII. 20. Benedicite Domino omnes Angeli ejus: & postea subditur: *Ministri ejus qui factus voluntatem ejus*: unde eorum operatio in omnibus divinae dispositioni concordat; & sic de his quae per eos aguntur, idem est iudicium, & de his quae aguntur dispositione divina. Sunt tamen quidam deceptorum spiritus, quos daemones nominamus, qui quamvis quantum in ipsis est, dispositioni divinae renitentur, utitur tamen Deus eis ad suae dispositionis impletionem, sicut & malis hominibus utitur ad implendum suae propositi voluntatis, ut patet in tyrannis, quorum nequitia usus est ad coronas Martyribus fabricandas. Huiusmodi autem immundi, & fallaces spiritus ambiunt honorem Divinitatis sibi & hominibus deferendum; & ideo illis rebus se ingerunt quae ad Deum pertinere videntur, ut Divinitatis eis honor ab hominibus deceptis exhibeatur. Et inde est quod imaginibus quas a principio fecerant homines ex inordinato affectu ad mortuos, daemones se includerant, in quibus responsa dabant, ut ex hoc divinum honorem sibi conquirent. Similiter autem cum per sortes, vel quolibet alio modo homines praeter debitum ordinem occultis exquirunt, ingerunt se daemones, ut divinationis praetextu homines in errorem inducant: unde Augustinus (2) in II. super Genes. ad litteram cap. XVI. de Mathematicis loquens, qui per astra futuros eventus praenuntiant: *Fatendum est, inquit, quando ab istis vera dicuntur, insitinctu quodam occultissimo dicit, quem nescientes humanae mentes patiuntur: quod cum (3) ad decipiendos homines sit, spirituum immundorum & seductorum operatio est: & in II. de Doctrina Christiana dicit, omnia huiusmodi divinationum genera ad pacta quaedam cum daemonebus inita pertinent. Et ab hoc non discordat sententia Valerii Maximi, qui dicit, quod hominum observatio aliquo contractu religionis innoxia est, quoniam non fortuito motu, sed divina providentia constare creditur.*

Pateat ex praemissis, unde sortes efficaciam habent,

CAPUT V.

Utrum sortibus liceat uti.

HIS igitur visis, de facili patet utrum sortibus liceat uti. Et primo manifestum est quod nulli Christiano licet aliquod pactum societatis cum daemonebus habere. Dicit enim Apostolus I. ad Cor. X. 20. *Nolo vos socios fieri daemonebus*: ad quam societatem pertinent non solum manifestae daemonum invocationes, quibus nigromandici utuntur, sed etiam quaecumque occulta pacta cum daemonebus inita. Et ideo Augustinus II. de Doctrina Christiana c. XXXI. I.

Aa 2

præ-

(1) Vulgata: operatus est nobis. (2) Al. redundat hic dicit. (3) Al. ad decipientes.

præmissis diversis superstitiosis hominum observationibus, subdit: Omnes (1) artes hujus vel nugatorie, vel noxiæ superstitiosis ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis, & dolose amicitia constituta, penitus sunt repudianda, & fugienda Christiano. Unde & Deut. xviii. 10. dicitur: Non inveniantur in te qui lustrant filium suum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui arilos sciscitentur, & observent somnia, atque auguria; nec sit maleficus, aut incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, (2) & querat à mortuis veritatem.

Sed adhuc dubitatio restat, quæ sint dicendæ superstitiosæ inquisitiones sortium, vel quarumcumque divinationum, per quas pacta cum dæmonibus contrahuntur. Cujus quidem dubitationis solutio haberi potest ex præmissis Augustini verbis, si subtiliter discutiantur. Dixit enim per artes, nugatorie, vel noxiæ superstitio dicitur quæ aliquid manifeste illicitum continet, sicut invocationes, & sacrificia dæmonum, vel quodecumque hujusmodi. Nugatorium autem dicitur quando aliquis utitur re aliqua ad quod virtus ejus extendi non potest: hoc enim in vanum fieri videtur. Vana ergo nugatoria dicimus: puta si æger medicinam assumat contra morbum quem potest sanare, non est superstitiosa nugatio; sed si quis collo alliger quædam quæ omnino ad sanitatem non pertinent, etiam secundum sententiam Medicorum, hoc ad nugatoriam superstitutionem pertinere videtur: & simile est, cum vestis à soricibus roditur, plus timere suspicionem mali futuri quam præsens damnum dolere: & multa hujusmodi exempla Augustinus ponit ibidem.

Ad quæ virtus sortium se possit extendere, haberi potest ex præmissis. Osum est enim quod celestium corporum virtus extendit se ad corporales effectus, non autem ad immutandum liberum arbitrium hominis: unde si quis Astrologum consulat, utrum sit æstas futura pluviosa, vel sicca; non est nugatoria consultatio, sicut si quis consuleret, utrum sibi fodienti sepulchrum thesaurus occurrat, vel quid sibi interroganti alius sit responsurus: unde talis consultatio ad societatem dæmonum pertinet, qui inordinatis hominum motibus se immiscet. Idem quoque est in augurio observandum. Si quis enim cornicula frequenter crocitate mox futuram prænuuntur pluviam, non est nugatorie superstitionis: movent enim animalia quodam naturali instinctu ex impressione corporum celestium, secundum dispositionem aeris ad temporis cognitionem, secundum quod est necessarium naturæ ipsorum, secundum illud Hierem. viii. 7. *Mitrus in celo cognovit tempus suum, sartur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus adventus sui.* Similiter etiam si quis ex subito volatu avium denuntiet sibi latere insidias, unde avas volando recesserunt, non est superstitio, sed humana industria. Si vero per motum, vel garrivum avium de humanis actibus pronuntietur aliquid, superstitiosum est. Simile etiam est in sortibus, & omnibus similibus observandum, quod quicquid aliquam certam causam potest habere vel naturalem, vel humanam, vel divinam, superstitiosum non est; sed solum id nugatorium dicitur, & superstitiosum, quod certam habere non potest causam: & hoc ad societatem dæmonum pertinet, qui talibus rebus efficaciam aliquam præstant, ut vanitatibus animos hominum implicant: unde in Psalm. xxxix. 5. dicitur:

(1) *Al. artifices.* (2) *Fulgata aut quærat.*

Beatus vir cuius est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates, & insanias falsas. Has igitur sortes sacri canones damnant, quæ dum noxia, vel nugatoria superstitione fiant, ad societatem dæmonum pertinent.

Si autem ea quæ naturalem, vel humanam causam habent, culpa carent, multo magis ea quæ divino auxilio inniuntur. Nam ad beatitudinem hominis pertinet secundum Psalmum eundem, ut nomen Domini sit spes ejus: & ideo si per sortium projectionem aliqui divinum requirant iudicium, non est secundum se peccatum. Dicit enim Augustinus super illud Psalm. xxx. *In manibus tuis sortes meæ:* „Sortes non est aliquid mali, sed res in humana dubietate divinam indicans voluntatem.“

Sciendam tamen, quatuor modis in hujusmodi sortibus peccatum posse contingere. Uno modo, si absque ulla necessitate putet aliquis ad sortes esse recurrendum: hoc enim videtur esse tentare Deum, si quis habens quod faciat ex humana industria, ex prætermissio, putet esse requirendum divinum iudicium. Dicitur enim II. Paralip. xx. 12. *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residuum ut oculos nostros dirigamus ad te.* Secundo, si absque debita reverentia & devotione, etiam in necessitate, sortibus requiratur divinum iudicium: unde Beda dixit super Actus Apostolorum: „Si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo Apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fuis egisse.“ Tertio, si divina oracula ad humana & terrena negotia convertantur: unde Augustinus dicit ad inquisitiones Januarii: *Hi qui de paginis evangelicis sortes legunt, etsi optandum sit, ut id potius faciant, quam ad dæmonia consulenda concurrant, tamen ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ hujus vanitatem divina oracula velle convertere.* Quarto, si illud quod est per divinam inspirationem faciendum, aliquis forte velit committere sortibus, sicut ad ecclesiasticas dignitates sunt homines promovendi concordia electionis, quam Spiritus Sanctus facit: & ideo illicitum est in hujusmodi electionibus sorte uti: faceret enim injuriam Spiritui Sancto, qui humanum sensum instruit ad recte iudicandum, secundum illud I. ad Corint. ii. 15. *Spiritalis iudicat omnia.* Qui autem sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur, ut dicit Ambrosius super Lucam: unde, sicut Beda dicit super Actus Apostolorum, „Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte queritur, quasi nondum Spiritus Sancti plenitudinem, ne in Ecclesia effusa; septem autem diaconi postea non sorte, sed discipulorum electione, Apostolorum vero oratione, & manus impositione sunt ordinati.“

Prædicta autem necessitas, in qua licitum est per sortes divinum iudicium implorare, maxime videtur locum habere quantum ad consultoriam sortem, quia & apud antiquos justos frequenter invenimus aliquos Deum in dubiis negotiis consultasse, sicut legitur I. Reg. xxx. 8. *quod consulit David Dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non?*

Potest etiam hujusmodi necessitas ad sortem pertinere divisoriam, quando scilicet contradictiones hominum super rerum divisione aliter sopiri non possunt, nisi per sortem divino iudicio committatur, secundum illud Proverb. xviii. 18. *Contradictiones*

cam-

comprimat sors, & inter potentes quoque dividat. Nec solum in rerum divisione necessitas divisorie sortis potest provenire, sed etiam in divisione eorum quæ sunt à diversis agenda: unde Augustinus dicit in epistola ad Honoratum: *Si inter Dei ministros sit discretio, qui eorum persecutionis tempore maneant, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: si hoc discretio aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt.*

Similiter etiam sortis necessitas imminet, si aliquid dandum occurrit pluribus quod non nisi uni eorum dari possit: unde Augustinus dicit in I. de doctrina christiana, cap. xxviii. *Si tibi abundaret aliquid quod oportet dari ei qui non haberet, nec duobus dari (1) posset; si tibi duo occurrerent quorum neuter alium vel indigentia, (2) vel egestate aliqua, vel necessitate superaret, nihil justius faceres, quam ut sorte ligeres cui dandum esset, quod dari utrique non posset.* Et quia tertiarum dignitatis officium ad temporalia dispensanda ordinatur, potest etiam licite ad hujusmodi sortes haberi recursus, si aliter electio concors esse non potest: quamvis enim res sortis querendum sit non sorte, sed industria prudens; tolerabilius tamen est sorte

secularem rectorem querere quam populum dissensionibus laborare. De rectore vero spiritali est aliquid ratio, ut supra jam diximus.

Sed in divinatoria sorte prædicta necessitas non videtur occurrere: unde & Dominus dicit discipulis Act. i. 7. *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater possit in sua potestate.* Si qua futura necessaria est prænoscesse sive ad cancellam Ecclesie, sive alicujus singularis personæ, hæc per Spiritum Sanctum fidelibus innotescunt: de quo Dominus dicit Joan. xvi. 13. *Quæ ventura sunt annuntiabo vobis.* Unde & de hujusmodi futuris licet per modum consultorie sortis iudicium divinum requirere, sicut legitur Iudicum vi. quod Gedeon quaesivit à Domino, si per manus ejus populus Israel esset salvandus, petens signum in vellere. Sed quia divinatoria sors locum posset habere, etiam si res humanæ fortuito agerentur, ut supra dictum est; contingit aliquem divinatoria sorte uti, non quasi requiratur divinum iudicium, sed quasi committens fortunæ: quod maxime videtur in taxillatorio ludo. Hoc autem vitio vapitatis non caret. In tantum igitur nunc de sortibus dictum est.

DIVI THOMÆ AQUINATIS, DE JUDICIIS ASTRORUM AD FRATREM REGINALDUM ORDINIS PRÆDICATORUM, Socium suum charissimum. OPUSCULUM XIII.*

* *Al. XXVI.*

Quia petisti ut tibi scriberem, an liceret iudicium astrorum uti; petitioni tuæ satisfacere volens, ea quæ à sacris doctoribus super hoc traduntur, scribere curavi.

In primis ergo oportet te scire, quod virtus celestium corporum ad immutanda corpora inferiora se invidit. Dicit enim Augustinus V. de civitate Dei: *Nonusqueque absurde dicitur potest, ad solas corporum differentias aflatas quosdam sydæros pervenire.* Et ideo si aliquis iudicium astrorum utatur ad prænoscedendum corporales effectus, puta tempestatem, & serenitatem aeris, sanitatem, vel infirmitatem corporis, vel ubertatem, & sterilitatem frugum, & similia quæ ex corporalibus, & naturalibus causis dependent; nullum videtur esse peccatum. Nam omnes homines circa tales effectus aliqua observatione utuntur cor-

porum celestium; sicut agricolæ seminant, & metuntur certo tempore, quod observatur secundum motum Solis; nautæ navigationem vitant in plenitudo, vel etiam in Lunæ defectu; Medici circa ægritudines criticos dies observant, qui determinantur secundum cursum Solis, & Lunæ: Unde non est inconveniens secundum aliquas alias* occultiores stellarum observationes circa corporales effectus uti astrorum iudicio.

Hoc autem omnino tenere oportet quod voluntas hominis non est subiecta necessitati astrorum; alioquin periret liberum arbitrium: quo sublato, non deputarentur homini neque bona opera ad meritum, neque mala ad culpam. Et ideo certissime tenendum est cuilibet Christiano, quod ea quæ ex voluntate hominis dependent, qualia sunt omnia humana opera, non

(1) *Al. potuisset.* (2) *Augustini textus: vel erga te aliqua necessitudine superaret &c.*